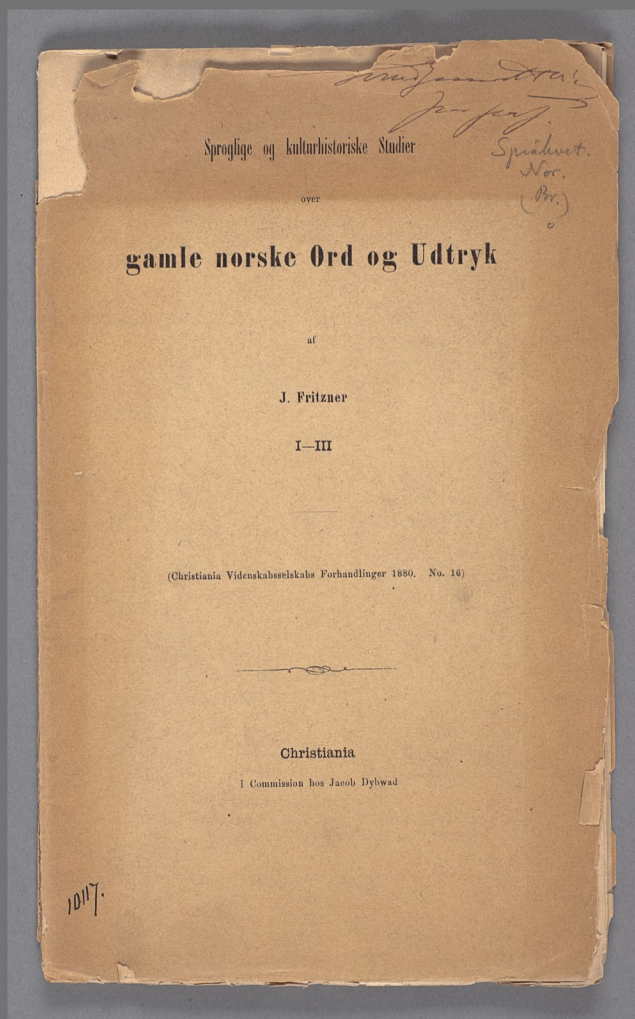

Fritzner, Johan

Sproglige og kulturhistoriske studier ...

I63 D 5 b Br.

Tillkomstår 1880.

Digitaliserad år 2017

National Library
of Sweden

*Samfundet
for
Sprogvet.*
Sprogliche og kulturhistoriske Studier

over

gamle norske Ord og Udtryk

af

J. Fritzner

I—III

(Christiania Videnskabselskabs Forhandling 1880. No. 16)

Christiania

I Commission hos Jacob Dybwad

10117.

Sproglige og kulturhistoriske Studier over gamle norske Ord og Udtryk.

Af

J. Fritzner.

I.

Sauma at höndum.

Det oftere forekommende Udtryk „*sauma at höndum*“ betyder jo ligefrem efter Ordene: „at sy ved eller til Hænderne“. Men medens dette er klart nok, saa paatrænger sig dog herved naturlig det Spørgsmaal: hvad menes herved, om hvad Slags Søm er der her Tale? Herom kan man nu gjøre sig Gisninger eller Formodninger, men deslige alene kunne dog ikke føre til nogen sikker Oplysning, naar man ikke faar nogen fastere Grund at bygge paa. Vil man have en bedre Rede paa Sagen, end derved kan vindes, ligger det nu nærmest at sammenholde dette Udtryk med andre, hvori *sauma at* forbindes med et følgende Dativ. Saadanne fattes da heller ikke, og jeg skal anføre flere Exempler derpaa, saasom: „*ef klæði rifnar af manni þá er heilagt er, ok skal sauma at honum*“ Grág. 32¹⁵; *Porvaldr bróðir þinn var í raudum kyrtli ok þótti mér svá þröngr vera sem saumadr væri at honum* Nj. 135 (214²²); *reid kona í móti þeim ok hafði flókaólpu blá ok saumadr flókinn at höfði henni* Sturl. 1, 262¹; *nú tekr Isungr sér nál ok þráð ok saumar svá fast at hans baki* (v. 1. *höndum*) ok *fótum* Didr. 149. Som *sauma at e-m*, at *e-u* paa de anførte Steder ikke kan betyde andet, end at sy et Klædningsstykke saaledes om en Person, et Lem, at det falder nær indtil-samme, fast omslutter dem (jvf. *sauma um líki* mods. *sveipa líki* Eb. 51 (96²²); Sturl. 1, 378⁶): maa Udtrykket *sauma at höndum* forstaaes paa samme Maade; f. Ex. naar det

heder: *er hann kom or badi, for hann i klæði sín ok lét sauma at höndum sér* Sturl. 1, 397. Paa denne Maade var det nemlig, som i det følgende skal godtgjøres, at man fik Lindingerne festede sammen om Haandledeet paa en Tid, da det endnu ikke var kommet i Brug at forsyne dem med Knapper eller Hægter i saadant Øiemed. Men saadan Sammenfesting af Skjortens eller Kjortelens Haandlinger maatte foretages ikke alene naar man iførte sig dem efter Badet, men ogsaa dagligen, naar man om Morgenen stod op og skulde iføre sig Klæderne efter at have ligget nøgen om Natten.¹ Herpaa er det vel ogsaa, man i de fleste Tilfælde maa tænke, naar der tales om at „*sauma at höndum*“, f. Ex. naar det i Grettis saga heder: *stjrimannskona sú hin unga* (nemlig den samme, der før omtales i Ordene: *sá madr var i skipi með honum* (o: *Haflida*) *er Bárdr hét, hann átti konu unga ok fríða*, og til hvilken der sigtes i Bebreidelsen, som Skibsmandskabet gjorde Gretter, da man sagde til ham: *þykkir þér betra at klappa á kvíðinn á konu Bárðar stjrimanns en at gera skyldu þína á skipi*) var þvi jafnan vön at sauma at höndum Grettis Grett. 34, og naar det heder i Völsunga saga: *hon* (o: Signy) *hafði þá raun gert við hina fyrri sonu sína áðr hon sendi þá til Sigmundar, at hon saumaði at höndum þeim með holdi ok skinni; þeir þoldu illa ok kriktu um, ok svá gerði hon Símfjötra; hann brást ekki við, hon fló hann þá af kyrtilinum svá at skinnit fylgði ermunum; hon kvæð honum mundu sárt við verða; hann segir: lítit mundi slíkt sárt þykkja Völsungi Völs. 94²⁵ fgg.*

Et Sidestykke til hvad Signy gjorde ved sine Sønner og Símfjötle i Særdeleshed, har man fra meget sildigere Tid i hvad der vederfores Provst Samuel Wiesel, født 1699, (efter hans Dattersøns Samuel Ödmanns Fortælling i hans Hågkomster från hembygden och skolan), da hans Præceptor, der havde fulgt ham fra Hjemmet til Wexiø, og til hvis Forretninger det hørte hver Søndags Mor-

¹ At det paa Island var brugeligt at ligge nøgen i sin Sæng om Natten, kan sees af Ljosvetninga saga Cap. 18¹³⁶ (Udg. af 1880) og Svarfdøla saga c. 25 (Side 181¹⁷ i Islendinga sogur II trykt 1830).

gen med Naal og Traad at feste Haandlingerne sammen paa hans Disciples Skjorter, en saadan Morgen, da man havde forsovet sig og Gjærningen derfor maatte udføres i største Skynding, kom af Vanvare til at lade Naalen med Traaden gaa igjennem selve Huden, men den unge Wiesel ikke turde lade sig mærke med, hvor ondt det gjorde ham. Her indskrænkede denne Gjærnings Udførelse sig til Søndags Morgen (hvis man ellers i dette Stykke kan forlade sig paa Fortællerens Hukommelse), fordi man beholdt Skjorten paa om Natten. Men at man endnu ved Slutningen af det 16de Aarhundrede i Tydskland pleiede at ligge nøgen om Natten, og at dette endog var Tilfælde med Folk af høiere Stand og bedre Vilkaar, kan erfares af hvad den Cölnske Borger Hermann Weinsberg fortæller om sig selv i sine Optegnelser (se Zeitschrift für deutsche Kulturgeschichte, neue Folge, 1, 619. 625). Her siger han nemlig: „*Darnach gehe ich auch zu Bette und ist mein Gebrauch nicht, dass mein Junge oder Jemand anders die Hose auszieht, ich schlafe niemals im Hemde und mit brennendem Licht. — Anno 1587 den 13. Januar habe ich bisher in die fünfte Woche im Hemd geschlafen, und werde es auch fortan diesen kalten Winter hindurch dieses gegen meinen alten Brauch thun. An 30 oder 40 Jahre habe ich dasselbe allzeit des Abends ausgezogen, wie kalt es auch gewesen, es sei denn dass ich auf Reisen in fremden Betten habe schlafen müssen*“.

Hermed stemmer overens hvad der bemærkes i Novelle antiche udg. i Livorno 1871 af D'Ancona, hvor man under No. 18 (ifølge F. Liebrechts Meddelelse i Göttinger g. Anzeiger 1872 1, 674) kan læse følgende: „*Chom' era l'usanza antica neuno portava bottone a' suoi panni per affibiarsi da mano o da petto a' suoi panni, se non che ciascuno, o si faceva affibiare, o facevasi egli stesso la mattina, quando si levava, cho' l'agho o chol refe; e' gentili e' grandi signori cho la seta*“. Den samme Skik omtales ogsaa i Chrestiens Chevalier au Lion v. 511 fg., hvor det heder: *Chemise ridee li tret. — Fors de son cofre et braies blanches. — Et fil et aiguille a ses manches. — Si li vest et ses braz li cost*; hvormed Holland i sin Udgave af samme Digt jevnfører følgende et

andet gammelfransk Digt tilhørende Ord: *Di as enfans dant Gileur — Ke tu fais vaiguille enfiler — Dont tu lor dois coudre les mances.* Samme Skik skyldes vel ogsaa Udtrykket *virnetin ermil* i Denkmäler altniederländischer Sprache und Literatur, nach ungedruckten Quellen herausgegeben von Dr. Edv. von Kausler (Leipz. 1866); se Gött. gel. Anz. 1866 II, 1034.

At hvad Konrad Weinsberg fortæller om sig selv, og hvad der efter de anførte Vidnesbyrd har været almindeligt i Middelalderen, indtil den sidste Tid ogsaa har været en temmelig almindelig Skik i mange af Norges Landsbygder, kan sees af de Oplysninger, som E. Sundt derom har givet i sin Bog om Reolighedsstellet i Norge S. 294 fg. Selv har jeg paa Landet i Nærheden af Bergen seet Mænd, der vare stegne nøgne op af Sengen, komme ud om Morgen for i samme Tilstand at lade sit Vand ved Husveggen; og i Telemarken skal der endnu være dem, som kunne mindes den Tid, da ikke alene Folk laa nøgne om Natten, men ogsaa om Morgen fik Haandlindingerne paa det Klædningsstykke, de havde trukket ned over Hovedet, sammenfestede med Naal og Traad. Ved dette Klædningsstykke maa man nu ikke nødvendigvis tænke paa en Linnedskjorte. Thi som Brugen deraf neppe har været almindelig, og som *skyrta* og *kyrtill* (lat. *tunica*) vare Klædningsstykker af samme Form, ikke mindre end af samme oprindelige Betydning (da *skyrta* svarer til eng. *short* som *kyrtill* til t. *kurz*),¹ krævede begge en Sammenfesting af Haandlindingerne, medens Sammenfestingen paa Brystet skede ved en *sylgja*.

At det gjerne eller almindeligvis var Kvinder, hvem den Forretning tildeltes at sammenfeste Haandlindingerne paa Mændenes Underklædning, var jo temmelig naturligt, da de ikke alene vare mest øvede i Brugen af Naal og Traad, men vel ogsaa stadigen havde dem ved Haanden, sandsynligvis festede ved Bæltet, ligesom endnu er Tilfælde med Lappernes Kvinder. Et Exempel herpaa har man i Fortællingen om, hvorledes Vigdis, da Vigaglum havde

¹ ags. sceort, scort; gsax. kurt; ght. kurt, kurz, skurt, skurz; se Grimm DWb. V, 2823 a.

truffet hende og hendes Mand paa Ageren og havde henvendt sig til hende med Ordene: „*því veik ek hingat, at dálkrinn er or feldi mínun, ok vil ek, at þú saumir á nisting*“, strax erklærede sig villig dertil og efterkom hans Anmodning. Men at den Sædvane, hvorefter Kvinden viste en Mand saadan Tjeneste, kunde føre til en Tilnærmelse, hvorunder Sædeligheden led, hvor saadan Tjenestes Ydelse ikke havde sin Grund i et allerede forhaanden-værende utilbørligt Forhold mellem Manden og Kvinden, ligger i Sagens Natur. Med Hensyn hertil kan bringes i Erindring Fortællingen om Gretter og Styrmandens unge Hustru.

Medens det er utvilsomt, at Udtrykket „*sauma at höndum*“ paa de anførte Steder har den det her tillagte Betydning, er det derimod noget uklart, hvorledes det skal forståes, naar en Kvinde Rannveig fortalte, at under hendes Henrykkelse eller „*leizla í andarsjón*“ vare Djævlene komne til hende, havde grebet hende, og havde da, fordi hun havde paakaldt flere Helgenes Hjælp, igjen maattet slippe hende, men havde i det samme pidsket hende med en gloende Svøbe for saaledes dog at lade hende faa undgjælde noget for sit Skjorlevnet, at hun nemlig *hafði lagizt undir 2 presta ok saurgat svá þeirra þjónustu*, idet de sagde til hende blandt andet ogsaa dette: *nú branntu því at höndum, at þú hefir saumat at höndum þér ok öðrum á hátíðum* Bp. I, 453¹¹; eller: *þú hefir bæði veitt handasaum þér ok öðrum á guðs hátíðum* Bp. II, 10²⁷. Ti her synes Vægten at være lagt paa Ordene *á hátíðum* og hendes Skyld at være sat i Helligbrøde, ligesom det synes at være anset lige ilde, enten hun gjorde Gjerningen til bedste for sig selv eller for andre, medens der dog ikke kunde ligge noget ondt deri, at hun sammenfestede Haandlindingerne paa sine egne Klæder, om det end ikke altid gik til som det burde, naar en Kvinde gjorde en Mandsperson saadan Tjeneste. Den Formodning ligger derfor nær, at Ordene *sauma at höndum* her ere brugte i en anden Betydning, end paa de tidligere behandlede Steder, eller saaledes, at de ere at forstå om Broderi paa Haandlindingerne. Vist er det ogsaa, at Verbet *sauma* bruges ikke alene om almindelig Søm, men ogsaa om Brodersøm, f. Ex. *koddi saumadr med silki* DN. II, 165;

silkisaumaðr Fm. VI, 440; *gullsaumaðr* Flat. II, 84; Klm. 226; *þær systir voru þar Frðkðrk ok Helga med jarli ok sátu þær í lítilli stofu at saumum sínum. Haraldr jarl gékk í stofu þar er þær sátu systir á þverum palli, ok hann sá linklæði á millum þeirra nýsamat, hvitt sem drift. Jarl tók upp klæðit ok sá, at þat var víða gullsaumat. Jarl spyrr: hverr á gersemi þeisa. Frðkðrk svaraðe: þat er ætlat Páli bróður þínum. Hvi vandi þér honum svá mjök klæði? eigi leggi þér jafnmikla stund á at sauma mér klæði* Flat. II, 438. Jvf. S. Grundtvig Danmarks gamle Folkeviser V, 65 Vers 4 - 6. Bysynderligt er det dog, om Ordene *sauma at höndum* skulde være brugte i 2 forskjellige Betydninger og Udtrykket saaledes skulde være tvetydigt.

II.

Þekja, baugþak, yfirgjöf, vingjöf, Nøglepenge, Nøglepige.

Blandt de Glosser, som efter det gamle islandske Haandskrift cod. reg. 1812 i det store kongelige Bibliotek i Kjøbenhavn ere udgivne af Dr. H. Gering i Zeitschrift f. d. Philologie IX, 385 fgg. forekommer *þekja* = lat. *arrha*. Forsaavidt lat. *arrha* (= *arrhabon*) betegner ikke hvad som helst der udredes som Tillæg til den betingede Kjøbesum, men kun et saadant Tillæg, som betales forud for denne, og hvorved Kjøberen sikkrer sig at faa hvad Sælgeren har forbundet sig til at afhende, falde vistnok ikke begge Ord fuldstændigen sammen i Betydningen. Lægger man derimod ikke Vægt paa denne Forudbetaling, og kræver man ikke her større Overensstemmelse i Betydningen, end man i Almindelighed tør gjøre Regning paa at finde mellem de Ord, som i Glosserne forklares, og de som Forklaring eller Oversættelse tilføiede latinske, da kan Forklaringen ikke kaldes urigtig, om end dens Rigtighed ikke strax er indlysende. Skjønt Substantivet *þekja* ellers ikke er forefundet med en til det latinske *arrha* svarende Betydning, tør man vel nemlig antage, at det virkelig har været brugt saaledes, at det betegner det samme, eller omtrent det samme, som

det i Graagaasens *baugatal* forekommende *þak*, hvilket man der finder ikke alene usammensat, men ogsaa i det sammensatte *baugþak*, og det i saadan Forbindelse, at det aabenbarligen, som et til Verbet *þekja* svarende Substantiv med den oprindelige Betydning „Dække“, betegner et Tillæg til den Mandebod, som kaldtes *baugr*; f. Ex i Sætningen: *skal hann fullan baug taka med þaki ok þeitum* Grg. 1, 195²⁰, hvor *þak* tydelig nok betegner det samme som *baugþak* i Sætningen: *höfuðbaugi fylgja 6 aurar baugþak* Grg. 1, 193⁵.

At give et saadant Tillæg til den egentlige Mandebod Navn af *þak*, kan vistnok synes underligt, men hvorledes man er kommen dertil, er dog forstaaeligt, naar man ser hen til, at det som *yfirgjöf* ligesom lagdes oven paa (*ofan á*) det egentlige Bodsbeløb og saaledes paa en Maade kunde siges at dække dette. Denne Betragtning af Forholdet som Grund til den omhandlede Betegnelse fremlyser ogsaa deraf, at Udtrykket *taka baug med þaki* Grg. 1, 196²⁵ er enstydigt med *taka fullan baug ok þaktan* Grg. 1, 196²⁷ (jvf. Grg. 1, 197^{5.7}); saavel som af Udtrykket *skolo þeir bota baugom öllom fullom, ef vidrtakendr ero til ok skal höfuðbaug einn þekja*, Grg. 1, 200¹³ (jvf. 200^{17.22}), hvilket er = *höfuðbaugi einum skal þak fylgja* (jfr. Grg. 1, 200²⁶). Hvad der er udtrykt ved Verbet *þekja* er nemlig intet andet, end hvad der ellers heder *setja e-t á, yfir e-t, söðla e-t á e-t*, hvilket Udtryk betegner, at man i Tilfælde, hvor det kunde synes at være nok med hvad der allerede er gjort eller givet, dog ikke lader det blive dermed, men endnu lægger noget til eller gjør noget mere; ligesom de ere beslægtede med Udtrykkene: *ofan á þat 3*: desforuden, *ofan á* og *medr ofan á 3*: oven i Kjøbet. Kunde der endnu være nogen Tvivl om, at de omhandlede Lovudtryk *þekja* og *þak* intet andet betyde, end at lægge noget ovenpaa et andet som Tillæg dertil, hvad der er lagt oven paa noget andet som Tillæg dertil, saa maa dog dette blive klart derved, at Udtrykket *at baugþaki* er brugt netop i samme Betydning, som *ofan á 3*: oven i Kjøbet. Saaledes finder man nemlig disse Ord brugte Bp. 1, 336, hvor det heder *heldr var verkrinn at ákafari í augunum, þá kom at honum síðan at baugþaki brottfallit*. Her havde vistnok *at þaki* været tilstrækkeligt eller

kunnet udtrykke det samme. Men den saa ofte forekommende Anvendelse af *þak* om *baugþak*, saavel som Ligheden mellem hvad der ved *baugþak* betegnedes og hvad der i andre Tilfælde kommer *ofan á*, ledede naturligen til her at bruge det sammensatte Ord for det usammensatte.

Saadant Krav paa eller saadan Ydelse af *þak*, som omtales i Graagaasens *baugatal* forekommer neppe andensteds nævnt i de islandske eller norske Love.¹ I Norge har det nok alligevel været en temmelig almindelig Vedtægt, at der ved Udbetaling af, hvad man var bleven skyldig, tillige udrededes en saadan *yfirgjöf*. Denne Ydelse omtales nemlig oftere i gamle Breve, og det ikke alene hvor der er Tale om Udbetalingen af *gjöld* eller Mandebod,² men ogsaa hvor der handles om Udbetalingen af en Kjøbesum, da der, naar Erkjendelse for Modtagelsen af Beløbet afgives, udtrykkeligen tilføies hvad Skyldneren har betalt i *yfirgjöf*,³ eller, som det ogsaa heder, har *gefit yfir*.⁴ Hvad der saaledes betaltes udover Kjøbesummen, eller hvad man efter Forlig eller Dom var bleven skyldig, betegnes ogsaa stundom med et andet Navn, nemlig *vingjöf*,⁵ som tillige angiver Grunden til, at saadan *yfirgjöf* betaltes tillige med Kjøbesummen, eller hvor Betaling ydedes som Fyldestgjørelse for tilføiet Uret. Naar denne ydedes af Fornærmeren eller Sagvolderen, kunde man jo nemlig tænke sig, ligesom det

¹ At Graagaasens *þak* og *þveiti* har noget tildels tilsvarende i Gulatingslovens *kvenngjafir* (221. 245) og *gjöf* (245 jvf. Borg. 2, 12), kan man dog tænke sig muligt, som og i Gulatingslovens *tryggvakaup*, *settarkaup*, (244 fg.) hvormed kan sammenlignes den i det følgende omhandlede *vingjöf*. Ligheden mellem Graagaasens Udtryk: *höfudbaugi fylgja sex aurar baugþak ok þveiti ens fimta tígar* (Grg. 1, 193) og Gulatingslovens *fylgir þeim 5 morkum gulls bæði bótr ok baugar ok sakar allar* (316) samt *nú skal fylgja 2 tryggvakaup baugi hverjum* (243) synes ogsaa at fortjene Opmærksomhed.

² DN. III, 691. 741. 845. V, 529; *Loknar vare 19 merker gulls ok yfuer gefuet 1 mörk gulls i yfuergjöf*, DN. 1, 785.

³ DN. 1, 718. 795. III, 1078. IV, 625. 710. VII, 411. VIII, 253. 255. IX, 324. 370. X, 158. 223.

⁴ DN. V, 517. VIII, 208. X, 146. 242. 316.

⁵ DN. II, 713. X, 49.

vel oftere var Tilfælde, at han ikke bekvemmede sig dertil uden Modvilje eller Selvovervindelse, eller at der, selv efterat Parternes Mellemværende paa en vis Maade kunde siges at være op- og afgjort ved saadan Fyldestgjørelse, dog vedblev at bestaa et uvenligt eller mindre godt Forhold mellem Parterne. Hvor man vilde forebygge dette, eller hvor Sagvolderen virkelig ønskede en fuldkommen Udsoning, tjente da vel denne *vingjöf* eller *yfirgjöf* som Middel dertil eller Tegn derpaa, tjente den ligesom til en Besegling af, at det gode Forhold, som havde fundet Sted mellem Parterne, førend deres ved Dom eller Forlig afgjorte Mellemværende var opstaaet, nu var gjenoprettet.¹

At dette var Hensigten eller Betydningen, naar man gav *yfirgjöf* eller *vingjöf* ved Udredelsen af *gjöld* eller *bótr*, er vistnok i Almindelighed ikke udtalt. Saaledes finder man intet derom i Brevene DN. I, 785. 741. 875. V, 529. Derimod siges det udtrykkeligen i Brevet DN. III, 691, hvor det heder, at da Gutorm havde betalt Elling Øysteinsson paa hans Broderbørns Vegne *gjöld* og *bótr*, som han var idømt for deres Fader Alf Øysteinssøns Drab, lovede han dem eller Elling paa deres Vegne *einæ vingafwo i ifirgiöf til bædræ vinatto som er ein klædes karmanz stak, einæ kvern samðæ 1½, aleen ifuir gangæn ok 4 kiörlag ok æn 1 hors swa goth som 4 kiörlag ok þæt afhende han honom samstundes*.

Hermed kan sammenholdes, hvad der i Njáls saga c. 124 fortælles om den Sags Afgjørelse, som Njaals Sønner havde paadraget sig ved at dræbe hans Fostersøn Hoskuld. Da Sagen skulde afgjøres ved Rettergang, kunde den paa Grund af en Feil, som Sagsøgeren havde begaaet, ikke blive undergiven Dom. Njaal søgte da paa sine Sønners Vegne at faa den afgjort ved Forlig, og efterat Modparten var indgaaet paa Forslaget derom, opnævnte begge Parter sine *gerðarmenn*, som derpaa kom sammen og afgave sin Kjendelse. Af det betydelige Beløb, der ifølge denne skulde

¹ DN. I, 81. II, 713. III, 691; paa hvilket sidstnævnte Sted det endogsaa udtrykkeligen siges, at Drabsmanden gav den dræbtes Børn Løfte om *einæ vingafwo i ifuirgiöf til bætræ vinatto*.

udredes som *fésekt*, betalte disse *gerðarmenn* efter det derom forud givne Tilsagn den halve Del, og da Njaals Sønner havde betalt, hvad de havde, til Beløb af *1 hundrad silfrs*, samt Njaal selv gjort det samme, gav andre af de ved Tinget tilstedeværende godvilligen og for Guds Skyld hvad der manglede i det fulde Beløb saa at *öngvan pening vantade á*. Men saa fortælles, at *Njáll tók silkislødur ok bóta ok lagði á hrúguna ofan*. Den fastsatte *fésekt* var allerede fuldt ud betalt, da Njaal lagde disse Ting ofan á *hrúguna*. Dette var ikke noget lovbestemt *baugpak*, og derom kunde der her ikke være Tale, da Sagen ikke var afgjort ved retslig Dom, men ved *sætt* og *gerð*. Det var heller ikke nogen pligtig Ydelse, men det ydedes tvertimod som *yfirgjöf* og vistnok tillige som *vingjöf* i den Tanke, at den skulde tjene til at betrygge en god Forstaaelse, et fredeligt Samliv mellem Parterne.

Paa lignende Maade havde det sig vistnok ogsaa, naar *yfirgjöf* eller *vingjöf* ydedes ved Afslutning eller Fuldbyrdelse af en Overenskomst om Jordekjøb, ligesom det vist ogsaa skulde tjene til *stadfestingar jarðarkaupsins*,¹ som det udtrykkeligen siges om den Handling, hvorved Ornulf ifølge et Brev fra Nedre Telemarken af Aaret 1366 (DN. X, 69) *afhendi* til Vetrilde og Ashild, der havde solgt ham *5 laupa jord i Volupveit af Sauda sokn*, en Ko, vistnok som *yfirgjöf* eller *vingjöf*, uagtet den ikke i selve Brevet udtrykkeligen betegnes som saadan. I mange Tilfælde, naar saadan Ydelse omtales, sker dette i saadan Forbindelse med selve Kjøbesummen, at det synes, som om begge tilsammen tilfaldt Sælgeren. Saa var det dog ikke altid, og det oprindelige har vel endogsaa været, at man ved Udbetaling af *yfirgjöf* affandt sig med en eller anden Person, hvem Sagen angik saa nær, at det ansaaes, om ikke aldeles nødvendigt, saa dog tilbørligt eller klogt at erhverve sig dennes Samtykke til den stedfundne Afgjørelse eller Overenskomst. Saaledes havde det sig, da ifølge DN. III. 935 Skjaldulf

¹ Jvf. DN. IX, 407, hvor det heder: *gaf och for Haraldh fornæmdom Olaf i abotha (o: i Mellemlag) 1 mark gulz och 7 alne nærsth i stadhfæsingh firi sama jordhæ bythæ.*

Þorlaksson havde solgt Jon Þorkelsson nogle Gaarde i Os Bygd af Rakkestad Sogn, og Jon gav Skjaldulfs Søn Gierder en Sadel og et Bidsel for *jákvæði* og *yfirgjöf* efter at have faaet dennes Samtykke til Handelen. Et andet Brev (DN. VI, 502), som er udfærdiget af Sælgerens Broder som Tilstaaelse for, at han har meddelt sit Samtykke til Salget af en Jordeiendom, udsiger tillige, at Tilstaaelsen er given paa Betingelse af, at Kjøberen skulde give ham *16 marker firir jágæfi, fyrst einn hest um sex mark, tveggja pund ketil ok 2 kyrr*. I et Tilfælde, hvor flere af (den afdøde) Benedikts Slægtninger erkjendte, at han havde solgt Nikolas Halstensen en Jordeiendom og at Kjøbesummen var betalt, og denne saa, efter hvad Brevet (DN. X, 200) udsiger, *gaf fyrrnefndo folke eina kú g(ang)andi ok 1 mærk í jágeuet*, synes det, som dette har været dem betalt for den afgivne Tilstaaelse, idet samme opfattedes som tillige indeholdende et Samtykke til det stedfundne Salg. Sælgerens Hustru var dog vel den, som oftest oppebar en Godtgjørelse for *jákvæði*. At det var hende, som skulde have Betalingen for *jákvæði*, kan sluttet af dens Beskaffenhed, naar det i et Brev (DN. VII, 349) siges, at Kjøberen Þorðr Eilifsson betalte Ægtefolkene Sigbjørn Einarsson og Gro Kjøbesummen for en Jordeiendom, som de havde solgt ham, *ok einn raudan kvennmanstak fyrir jágæfit, han afhendi Þorð meder ofan á* ligesom Ordene *meder ofan á* tydelig betegne den nævnte *kvennmansstak* som betalt i *yfergjöf*. Samme Vei gik vistnok ogsaa hvad der efter DN. II, 1138. III, 1067 betaltes i *jákvæði* (o: i Betaling for *jákvæði*, eller efter DN. II, 713 betaltes som *vingjöf* i Tilfælde, da Ægtefolk havde bortsolgt sin Jordeiendom. Hvorledes det derimod forholdt sig med samme Ydelse der, hvor blot en Mand nævnes som Sælger, uden at nogen Hustru nævnes, saaledes som DN. VIII, 488. 744, er det ikke godt at sige.

I hvilket Forhold den *yfirgjöf*, som ydedes ved Jordekjøb, stod til de saakaldte *skeytingseyrar*, der oftere nævnes i Breve om Salg af Jordegods, er ikke klart. De omtales af Arnt Berntsen i hans Danmarks og Norges frugtbare Herlighed 3dje Bog, S 335 med følgende Ord: „Udi Norge udgives paa alle Kjøb af

dem, som kjøber, Skøttingsøre, er en Tilgift af Guld eller Penge som over rette Kjøb gives eller ligesom foræres den som solgte eller hans Hustru; for saadan Skøttingsøre kviteres ogsaa særdeles udi Skiødebrevet, saa deraf kan sluttes, intet Kjøb uden slig Skøttingsøres Betaling at have sin Fuldkommenhed“. Herefter ser det ud, som om *skeytingseyrar* kun skulde være et andet Navn paa hvad der ellers kaldes *yfirgjöf*, og som om de gaves Hustruen for hendes *jákvæði* eller Samtykke; men i de Breve, hvori de omtales, findes intet, som hentyder dertil, f. Ex. naar der i et Brev fra Aaret 1440 (DN. IV, 880) indeholdes fleres Vidnesbyrd om, at Aslak Þronðasson med *já, handarbandi ok góðan vilja Gertrúdar Sigurðardóttor eiginnar konu sinnar* solgte *síra Gunnari Eiríkssyni halft mannsverk í Nørsthúsum í Hopalstöðum í Haugskeiðis sokn* for 12 marker forngildar, ok *eina mark gaf fyrrnemder síra G. í skøyttingsøyri*, eller naar der efter et andet Brev fra Aaret 1498 (DN. VIII, 442) blev betalt for en Del af yttre Øje i Urlands Sogn en Kvige og $\frac{1}{2}$ Løb Smør og *í skøyttingsøyra 4 mele korn 1 bukskin*; jvf. DN. IV, 120. 147. Det samme gjælder om det *skøtningafé*, som maa være = *skeytingseyrar* og nævnes ved Siden af Kjøbesummen i 2 jemtlandske Breve fra 1ste Halvdel af det femtende Aarhundrede (DN. III, 697. 802).

I Almindelighed har, som de anførte Exempler eller de citerede Breve udvise, den *yfirgjöf*, *vingjöf* eller *jágæfi*, som betaltes ved Kjøb af Jordeiendom, været udredet samtidigt med Kjøbesummen og Beløbets Størrelse været afhængig af Kjøberens Godtbefindende. Men saa har det dog ikke altid været. I et Tilfælde (DN. III, 974) ser man, at Beløbets Størrelse var fastsat samtidigt med Kjøbesummens, eftersom det i Brevet heder *Stener hadhe betaladh första peninga ok øpsta som í kop tera kom for thet halpþ marka bool í sydre Rude badhe for jákvede ok iorðeverdh som var en spans ploghgang ok en færðing salth for jákvedet*. Begge ere ogsaa sammenblandede i et andet Brev (DN. III, 1031) efter de Udtryk, som der ere anvendte i Kvittering for hvad Gunnulf skulde have af Salmund Nilssen for *jákvæði* og *iorðeverd*. Kun i et af de Tilfælde, som omtales i trykte Breve, nemlig DN. X, 49, synes

vingjöf at være betalt som Haandpenge eller samtidigt med Handelens Afslutning. I dette Brev kundgør nemlig Arnbjörn Bjørnsen, at den Handel, som han og Gudbrand Petersen havde gjort om Gaarden *Grjótár* efter de Breves Udvisende, som Arnbjörn derom havde gjort, skulde være *upgefit so sem su kupstemna hefði aldre a komit en Eiríkar Erlendsson skal eiga frjalsar Grjótár ok hans afkomi en Anbjörn aldre til kalla ne hans arfar ok þuilika vingjöf som Eiríkar iade Anbirni þat víðr gek han at han hafde hanna alla*.

Et mærkeligt Exempel har man i et gammelt Brev (DN. I, 81), der udsiger, at den forurettede herra Þorvaldr Þorisson eftergav alle de *lagasektir*, som vare ham tildømte i Fyldestgjørelse for tilføiet Retskrænkelse, *útan 4 marka vingjöf tók hann með því skilordi*, at om Sagvolderen eller hans Efterkommere brød den Overenskomst, som nu var sluttet om, hvor store Rettigheder der tillaa Gullastad i Hvinesdal i Forhold til Nabogaarden Eikeland, da skulde *sæktir þessar til 4 marka gulz allar upp lákæzt herra Þorvaldi*. Den omhandlede *vingjöf* skulde vistnok tjene til Vidnesbyrd om, at Sagvolderen erkjendte sin Overtrædelse og vedtog Overenskomsten.

At den *yfirgjöf*, som betaltes ved Kjøb af Jordeiendom, gjerne tilfaldt Sælgerens Hustru, saaledes som allerede er bemærket og i Lighed med hvad Arnt Berntsen siger om Skjøttingsøre, bestrykes ved flere Exempler paa lignende Vedtægter, som andensheds og ved andre Leiligheder have været eller endnu ere gjældende. Et Sidestykke dertil, og maaske en Levning af en mere udstrakt Brug af *yfirgjöf*, synes vi nemlig at have i den Sædvane, som vel endnu gjælder i Østfinmarken, at naar en Fin sælger sin Ko, skal Hustruen bringe den til Kjøbereren og med Kjøbesummen eller som et Tillæg til samme af ham modtage et Tørklæde. Iagttagelsen af lignende Sædvane eller Vedtægt har vistnok ogsaa havt en langt videre Udstrækning og større Almindelighed. Som Vidnesbyrd herom skal jeg anføre, at Littré i sin franske Ordbog angiver som en Betydning af Ordet *épingles*: *don fait à une femme quand on conclut quelque marché avec son*

mari, og om *chapeau* siger: *ce terme est passé tout à fait dans la langue des affaires au sens qu'avait épingles; ainsi un négociant dit: soit, je vous céderai à ce prix, mais il y aura un chapeau.* Noget lignende har vi ogsaa i en anden Betydning af Ordet *chapeau*, naar det ogsaa betegner en *gratification accordée par convention au capitain d'un bâtiment de commerce, qui remet à bon port les marchandises chargées à frets*, eller det samme, som paa Tydsk heder *kapplaken, kappelaken*, og efter Bremisch-niedersächsisch Wörterbuch II, 36 fg. gives Skibsføreren *gleichsam zum Laken oder zur Reisekappe.*

Den Gave til Sælgerens Hustru, som i Frankrig gaar under Navn af *épingles, chapeau*, forekommer ogsaa i Tydskland, hvor den kaldes *Schlüsselgeld*. Saaledes heder det i B. Auerbachs *Schwarzwäldische Dorfgeschichten IV, 271: Haus und Aecker für 7000 Gulden und 200 Gulden Schlüsselgeld für die Frau*; og et Sidestykke dertil er det, naar Grev Ahlefeldt-Laurvig ved Kjøbekontrakt af 25de Juni 1805 overdrog Grevskabet Laurvig til Kongen for en Kjøbesum af „920,000 Rdlr. dansk Courant samt 1000 Species Dukater til hans Kone Grevinde Ahlefeldt-Laurvig udi Nøglepenge“.¹

Benævnelsen Nøglepenge eller *Schlüsselgeld* har naturligvis sin Grund deri, at Nøglerne vare Hustruens eller Husmoderens Attribut, som overgaves hende ved hendes Indtrædelse i Ægteskabet, som Husbonden ikke maatte fratage hende, saalænge den ægteskabelige Forbindelse bestod, men som hun nok igjen kunde overlevere til ham som et Tegn paa, at hun ikke længere vilde fortsætte Samlivet med ham. Derfor heder det i Þryms kviða om den som Freyja forklædte Þórr, der skulde være Jetten Þryms Brud ikke alene: *bundu þeir Þór brúðar líni*, men ogsaa: *létu und honum hrynja lukla*, ligesom det i Rigsþula v. 20 heder: *heim óku þá hanginlukla — giptu karli — settist undir rípti*. Derfor sagdes ogsaa i svenske Love den, der bortgiftede en Brud at *gipta kunu til hedær ok til husfru ok til siæng halfre, til lasæ*

¹ Se Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie VI, 613^a.

ok nyklæ ok til laghæ þriþiungs Upl. Ærfd. 3; jvf. Helsing. Ærfd. 3; Magn. Eriks. Landsl. Gift 5 pr., ligesom det i et slesvigsk Æventyr (Madsens Folkeminder fra Hanved Sogn S. 9) fortælles, at Bjergmanden gav Nøgleknippet til den, der skulde være hans Hustru.

Som det i Upl. Ærfd. 6 heder: *urækær bonde bort husfru sína lagtækna ok tækær i staþ andræ ok i siæng mæþ sík læggær, þa ræner han husfru lasæ ok nyklæ*; saa var det ogsaa efter norsk Lov forbudt Husbonden at fratage sin Hustru Laas og Nøgler. Anderledes kan det nemlig ikke være at forstaa, naar det Borg. 2, 8 heder: *ef madr rædr konu sína eigna lykklum eða lásun þá er hann sekr þrim mörkum*. Herfor taler ikke alene Ligheden med det nys anførte Sted af Uplandslagen, hvor der tales om at *ræne husfru lasæ ok nyklæ*, men ligesom *ráða* i Forbindelsen *ráða konu lykklum ok lásun* umulig kan have samme Betydning, som hvor der i det følgende tales om at *ráða konu sinne med horni eða hnefa*, saa bestyrkes den Opfatning af *ráða konu lykklum*, som her er gjort gjældende, ved Jevnførelsen af de ensartede Forbindelser eller Udtryk *ráða svefni* Sigdrif. 28; *sníða e-n sína magni* Völ. 16; *ræna e-n e-u* eller af *e-u* og mange lignende.

Et Exempel paa, at Hustru overleverer Manden Husets Nøgler til Tegn paa, at hun nu vil forlade ham saaledes, at det skal være forbi med deres Samliv, har vi Sturlunga saga II, 6¹³ (Vigfussens Udgave), hvor der fortælles, at Steinvör, da Broderen Þorðr kakali var kommen til hende og hendes Mand for at søge Hjælp, tiltalte denne med disse Ord; *nú mun ek þat bert gera, at lítit mun verða samþykki okkart, ef þú veitir eigi Þórði bróður mínum; mun þá svá fara ok, sem miðr er at sköpuðu, at ek mun taka vörnin ok vita, ef nökkurir vilja mér fylgja, en ek mun fá þér af hendi búrluklana*. Vistnok kunde man lægge en anden Mening i disse hendes Ord, nemlig at, hvis Manden Halfdan ikke vilde yde Broderen Hjælp, saa vilde hun være Mand, og saa fik han være Kone. Men naar hun sagde: *lítit mun verða samþykki okkart*, da taler dog dette for, at hun havde det samme i Sinde, eller truede med det samme som Ragnhild Erlingsdatter, da

Manden Þorberg Arnasson paa Gizke vilde bortjage Islendingen Stein Skaptason af deres Hus, hvor hun havde ladet ham finde et Tilflugtsted (se Olafs saga hins helga. Krist. 1853 S. 144³⁰).

Hvor væsentligen det ansaaes at høre med til en Hustrues Stilling, at hun havde Husets Nøgler i sin Værge, kan ogsaa sees af Borgarþ. 2, 10, hvor det heder, at om Mand og Kvinde have levet saaledes sammen i 30 Aar eller flere, at hun har *ráðit lási ok loko at allum hibilum, setit eftir aldri við aðrar husþróyjar, af allum heitit eigin kona hans*, og hun har 6 Mænds Vidnesbyrd derfor, da skal deres Forbindelse ansees som lovligt Ægteskab, uagtet de ikke kunne føre Vidnesbyrd om deres Ægteskabs Stiftelse, fordi alle *giptarvitni* ere døde. Medens det, at hun *hafði ráðit lási ok loku*, her i Mangel af andet Bevis kunde i Forbindelse med hvad der ellers nævnes om den Stilling, hun havde indehaft i Forhold til Husbonden, tjene til at godtgjøre, at hun maatte have været hans Ægtehustru: kunde det endogsaa efter Jydske Lov I, 27 forhjælpe en Mands Slegfred til en Ægtehustrues Stilling og Rettigheder, da hun nemlig, om Husbonden havde haft hende hos sig i Huset paa den Maade, at han gik aabenbare at sove med hende, lod hende have Laas og Lukkelse og søge *atæ ok drykk*¹ aabenbarligen med sig i 3 Vintre, derved vandt Ret til at ansees som hans rette Hustru og Adelkone.² Fordi hun havde Nøglerne i sine Hænder, derfor gik ogsaa en saadan Pige under Navn af „Nøglepige“, og naar i Midten af det 16de Aarhundrede Sognepresten til Norderhaug paa Ringerike Mag. Amund tog en Enkes unge Datter Kirstine Olsdatter til sin Nøglepige og dernæst, da han senere blev forflyttet til Grans Kald paa Hadeland, tog hende med sig som Raadskvinde og avlede 7 Børn med hende, synes

¹ Dette kan ikke tages i anden Betydning, end *at öldr ne at áti* Gul. 54 (jvf. Sverres Kristenr. 69), hvor Ordene maa opfattes i Overensstemmelse med det følgende: *í fjölda manna* (jvf. Borg. 2, 8¹⁰) saaledes at dermed er ment Gilde eller Gjestebud. Den plattyske Oversættelse grunder sig paa en Misforstaaelse.

² Jvf. en i Henhold til denne Lovbestemmelse afsagt Dom trykt i L. Evensens Samlinger af juridiske og historiske Materier I, 3, 81 fg.

dette ikke at have nedsat nogen af dem, ei heller deres Børn i det almindelige Omdømme, efter hvad derom meddeles i L. Daes norske Bygdesagn 1, 27. Et Tilfælde fra Kjøbenhavn, hvori Husbonden stevner en Mand, fordi han havde lokket hans Pige, der gik med hans Nøgler, idet han klager over den Spot, som derved var ham vederfareet i hans Hus, omtales i Nye Kirkehistoriske Samlinger V, 101, og vidner om en Betragtning af dette Forhold, der har en paafaldende Lighed med Bestemmelsen i Sverres Kristenret § 69, at naar en Mand sørger saaledes for sin Frille, at hun i saa Henseende ikke har det værre end *eigin kona hans*, og har havt hende *med sér til öldrs ok til áts ok búit sess hans ok sæng*, da skal han, om nogen *glepr hana frá honum, slíkan rétt á henni taka sem á skyldkonu sinni*.

En lignende Retsanskuelse som den, der ligger til Grund for den omhandlede Bestemmelse i Jydske Lov, har Almuesfolk paa Landet i Norge endogsaa nu til Dags, og det i tvende mig forekomne Tilfælde fra forskjellige Egne, villet gjøre gjældende, at nemlig en Pige, der i længere Tid har været i en Mands Tjeneste og hos ham indtaget en lignende Stilling som den paa de anførte Steder af Jydske Lov og Borgatingsloven beskrevne, skulde som „Nøklegjente“ have Ret til det halve Bo, saafremt han ikke vilde indtræde i lovligt Ægteskab med hende, eller beholde hende hos sig fremdeles paa samme Maade som før.

III.

Om Olaf den helliges Landing paa Selja og om denne Øes Navn.

I Fortællingen om Olaf Haraldsons Hjemkomst til Norge, da han med 2 Skibe havde taget Veien derhen fra England efter lige fra sin Ungdom af at have færdes ude i fremmede Lande, siges der i Ágrip c. 20 Side 49¹⁹ i Dahlerups Udgave: (hann) *kom at við saulo*. Hvorledes dette *saulo* bør læses, er ikke klart
Vid.-Selsk. Forh. 1881. No. 16. 2

i og for sig selv, da Tegnet *ar* i Ágrip anvendes til dermed at betegne flere indbyrdes forskellige Lyd; men det sandsynligste efter den Redegjørelse for dets Anvendelse, som Dahlerup har givet i Fortalen S. XI⁵, er, at det her staar for *e* eller *æ*, saa meget mere som den legendariske Saga c. 20 i Stedet for *saula* har *sæla* og Snorre OH. 26²⁰ har *sæla*. Her fortælles nemlig det samme udførligere med følgende Ord; nemlig i den legendariske Saga: *komo af hafeno útan at Stæde, ok þar á land i æy æina litla er hæiter Sæla. Þá mælti konungr lét þá tímadað land hafa tekitt ok þá kvað hann þá komna i sælo. talde þetta myndu vera góða vitneskju*; og hos Snorre: *ey sú heitir Sæla er þeir tóko land út frá Stæði. þá mælti konungr, lét þat myndu vera tímadað er þeir höfðu lent við Sælu i Noregi, ok kvað þat vera myndu góða vitneskju er svá hafði at borit*. At paa alle disse Steder er Tale om Øen *Selja* i Nordfjord er klart nok, ligesom Flatøbogen II, 31 har *Selja* istedetfor *Sæla* i sin Beretning om samme Begivenhed, medens det derimod ikke er saa klart, hvorledes den paa de oven anførte Steder er kommen til at faa Navn af *Sæla*. Professor L. Daae har i sit Skrift om Norges Helgener fremsat den Formodning, at Olafs Yttring om det gode Varsel, han tog af Øens Navn, er digtet efter at han var bleven erklæret hellig, og at Sunnivallegenden er festet til *Selja*, fordi dette Ønavn blev opfattet som den lyksalige, salige Ø. Om det første var Tilfælde, vilde det dermed neppe forholde sig anderledes, end med saa mange andre Fortællinger af lignende Beskaffenhed, uagtet jeg ikke kan tænke mig, at selve Navnet *Selja* eller *Sæla* her skulde være sat i Forbindelse med Olafs Hellighed eller Salighed. Men hvad det sidste angaar, da kan jeg aldeles ikke være enig deri. Olafs Yttring om det gode Varsel, som han tog af sin Landing ved Øen *Selja*, grundede sig efter min Forstaaelse af Beretningen derom aldeles ikke paa en Opfatning af dens Navn som den lyksalige, salige Ø. At denne Betydning skulde ligge i *Selja* eller *Sæla*, kan jeg ikke erkjende. *Sæla*, hvormed *Selja* er identificeret, betyder ikke Salighed i Besynderlighed, men al Slags Lykke i Almindelighed, og det bruges ligesom det tilsvarende Adjektiv

sæll ligesaameget, ja vel endog oftere om den timelige Lykke end den evige Salighed (*eilif sæla*); skjønt vistnok baade *sæll* og *sælleikr*, som en Oversættelse af det latinske *beatus*, *beatitudo*, ikke sjelden findes brugt om Helgener og deres Salighed. Ogsaa i Fortællingen om Olaf den helliges Landing kan jeg ikke se andet, end at *sæla* maa forstaaes om timelig Lykke. Olaf kom nu til Norge for der at søge sin Lykke, og at han der skulde finde den, at han havde og vilde beholde Lykken med sig, derpaa saa han et Varsel (*vitneskja*) i den Øes Navn, ved hvilken han først fik Land. Med denne Tanke brugte han det tvetydige Udtryk, som ligger i hans Ord, naar han *kvað þá komna i sælu*. Det Varsel, han saaledes tog, var af samme Beskaffenhed, som naar han, efter at han var gleden i Leren og kommen til at falde paa Knæ med den ene Fod, og saa hans Fosterfader Rane med Ihukommelsen af det gamle Ord *fall er farar heill* sagde til ham: *festir þú nú fotr i Noregi*, da svarede denne: *ef guð vil at gerist gagn*.

En anden Sag er det derimod, at andre senere hen kunde opfatte Øens Navn *sæla* som et Varsel om Olafs tilkommende Hellighed saaledes som Theodorus monachus, naar han siger: *applicuit primo quodam divino præsidio ad insulam quandam, quæ materna lingua nostra dicitur Sæla, latine vero interpretatur felicitas, nimirum portendens futuram viri beatitudinem et quia spem felicitatis æternæ toti patriæ auspicio sui adventus invexerit*.

Heller ikke kan jeg være enig med Prof. Daae i at anse det for en sikker Sag, at det skulde grunde sig paa en Misforstaaelse af den i Ordet *selja* liggende Betydning, naar det er opfattet som et Ord af samme Betydning som *sæla*; eller i at man, fordi *selja* og *sæla* umiddelbart for Normændenes Opfatning maatte stille sig som dannede af 2 forskellige Ordstammer, skulde ledes til den Formodning, at saadan Mistydning skyldes Udlændinge, Friser eller Nordtydskere. Jeg skal hertil bemærke, at om end *selja* og *sæla* tilhøre forskellige Ordstammer, saa kunde de dog være Ord, der med Hensyn til Betydningen faldt nær sammen, og dette i Forening med Lighed i Ordlyden kunde da let føre dertil,

at Nordmænd satte *sæla* for *selja* eller endog lode begge Navne bruges om samme Sted saaledes, som man oftere finder, at det er gaaet med Stedsnavne, idet samme Sted har havt to forskjellige Navne af samme Betydning. At Ønavnet *selja* har en Betydning saa forskjellig fra hvad der betegnes ved Ordet *sæla*, at disse to Ord med Hensyn til Betydningen intet have tilfælles med hverandre, anser jeg dernæst for lige saa usikkert, som jeg holder det for sikkert, at det ikke er dannet af Ordet *sel* i Betydning af Sommerhus eller Sæterhytte. Deraf, at Fastlandets eller de større Øers Beboere havde Fæ gaaende paa Øerne *Selja* og *Kinn* følger nemlig ingeniunde, at de der ogsaa havde *sel*. Hele Fortællingen om Seljumændenes Landing og Ophold paa Øerne, baade Flatøbogens (I, 243) og Odd Munks Saga om Olaf Tryggvason (S. 26), saavel som i Acta sanctorum in Selio, se Monumenta historica Norvegiæ S. 149⁴ fg., tyder tvertimod hen paa, at det nævnte Fæ var *geldfé*, som der gik ude Aaret rundt uden at være undergivet stadigt Tilsyn, idet Øerne kun besøgte enkelte Gange af Fæets Eiere, aldeles saaledes som flere Øer paa Norges Vestkyst have været benyttede af Fastlandets Beboere indtil den sidste Tid, men aldrig uden Fare for, at Uvedkommende kunde tilegne sig noget af denne deres Eiendom. Kun naar Øerne paa saadan Maade anvendtes til Fægang, kan man tænke sig det muligt, at Seljumændene der allerede havde opholdt sig i lang Tid, inden Eierne bleve opmærksomme derpaa.

Hvad der særdeles hos mig har vakt en Formodning om, at vi i *selja* virkelig kunde have, saaledes som antydet, et Ord, der var enstydigt med *sæla*, er den Omstændighed, at vi have i vort gamle Sprog et reflexivt Verbum *seljast*, der saavel i Form som i Betydning staar i samme Forhold til *selja*, opfattet som betydende Lykke, som *sælast* til *sæla*. Naar der Heilag. I, 682¹³ læses disse Ord: *anrrar hann stórliga mjök, at fullrikir skulu sælast á fátökum*, da kan nemlig dette ikke betyde andet, end at han føler stor Fortrydelse derover, at Mennesker, som allerede ere rige nok, skulle vinde *sælu* eller forbedre sin Stilling paa de fattiges Bekostning; og naar der Homil. 117 siges: *hvers manns andi skal á*

dómsdegi sína önd ok líkama taka ok vera einn mádr öll þau þrjú ok saman seljast eða saman kveljast af andans forráði: da kan her ved *seljast* brugt i Modsætning til *kveljast* heller ikke være betegnet andet, end at de skulle vinde *sæla*, her *eilíf sæla* i Modsætning til Fordømmelsens *kvalir*. Hvor meget end Homiliens norske eller islandske Bearbejder paa Grund af Assonancen eller Rimet har fundet sig tilskyndet til at bruge *seljast* i Modsætning til *kveljast*, saa tør man vel ogsaa holde det for givet, at han ikke vilde have gjort dette, dersom ikke *seljast* (og da vel ogsaa *selja*) virkelig var i Brug med samme Betydning, som *sælast* (og *sæla*).

Ser man hen til Formen af Ordet *selja* i Forhold til dets antagne Betydning af Lykke, da har man jo ogsaa Analogier dertil i *semja*, som baade er Verbum og Substantiv. I anden Henseende kan *selja* i Betydning af Lykke sammenstilles med *gæfa*, *gipta*, da det nemlig staar i samme Forhold til Verbet *selja* som *gæfa* til Verbet *gefa*, og den oprindelige Betydning af *selja* saavel som af *gæfa* kan opfattes som den givende eller hvad der meddeler Menneskene gode Gaver. Med saadan Betydning forekommer *selja* ogsaa virkeligen i de sammensatte Ord *matselja*, *ölselja*, ligesom ogsaa denne Ordets Betydning er Grunden til, at i det poetiske Sprog, som der staar i Snorra Edda I, 408, *kona er selja þess er hon gefr*, om end der sammesteds synes gjort et Forsøg paa at forklare det deraf, at *samheiti vid selju er tré (sem fyrr er ritat), at kona er kennd vid alls konar trjáheiti kvennkennd*.

En anden Maade, hvorpaa man kunde søge at forklare sig Øens Navn *Selja*, er at den har faaet det af Træet *selja* (*salix capræa*), fordi et saadant paa Øen voxende Træ havde tiltrukket sig en særegen Opmærksomhed. Steder have jo ogsaa meget ofte faaet sit Navn af enkeltstaaende Træer f. Ex. *apaldr*, ligesom Trænavnet *selja* forekommer i flere Stedsnavne; og om end Trænavne almindeligst forekomme i sammensatte Stedsnavne, saa har man ogsaa Gaardsnavne som *Eik*, *Fura*. Om Øen *Selja* har faaet sit Navn af Træet *selja*, hindrer dette dog ikke, at det kan være opfattet eller udtydet som *sæla*, naar Ordet *selja* virkeligen havde eller

kunde have denne Betydning. I det givne Citat af Snorra Edda har vi netop en lignende Sammenblanding eller Forvexling af *selja* i to forskjellige Betydninger, nemlig af et vist Træ og af en givende.

Skulde det nu end ikke kunne ansees sikkert, at Ønavnet *Selja* er fremkommet af Verbet *selja* som et deraf dannet Substantiv med Betydning af *gæfa* eller *sæla*, og kan det end være tvilsomt, om Øen nogensinde har baaret Navnet *sæla* ved Siden af, at den kaldtes *Selja*, saa haaber jeg dog paa den anden Side nu at have godtgjort, at Opfatningen af Navnet *Selja* i Betydningen af *sæla* ikke bør tilskrives en Misforstaaelse, men at *selja* og *sæla* virkelig staa hinanden langt nærmere, end man hidtil har antaget, ja saa nær, at i en given Anledning det ene meget vel kunde sættes i Stedet for det andet uden at gjøre Vold paa Betydningen af enten det ene eller det andet af disse Ord.

